

Василь БОРОВИЙ

**ЧЕРВОНЕ
СОНЦЕ
КАЄРКАНА**

Л і р и к а

Харків «Майдан» 2014

УДК 82-1
ББК 84(4Укр)
Б 83

*Видається за сприяння та фінансової підтримки
Харківської міської ради*

*Художнє оформлення
В. А. Носаня*

Боровий В. І.

Б 83 Червоне сонце Каєркана: Лірика / В. І. Боровий;
передне слово А. Стожука.— Х.: Майдан, 2014.—
118 с.

ISBN 978-966-372-575-8

УДК 82-1
ББК 84(4Укр)

ISBN 978-966-372-575-8

© Боровий В. І., 2014
© Стожук А. П., передне слово, 2014

ОДА ТВОРЧІЙ МИСЛІ

*Залізом виривали мій язик,
Палили моє тіло на кострищах...
Я — вольності тисячолітній крик,
Дух непокори, людства дума віща.*

*Мене вганяли в мури кам'яні,
Арканили ордою з мого степу...
Та світ людський не ляже у труні,
І сонце не замкнути в темінь склепу.*

*Як землетрус, я рву колючий дріт,
Як промінь, вириваюсь я крізь ґрати...
Я — творча міць, яка будує світ,
Хоч кожну ніч мене вели вмирати.*

3

*Вогонь — не спопелить моїх одеж,
Залізо мої скроні не розкрає...
Я — дума Кобзаря, і Гойї — теж,
І тих, чиїх імен давно немає.*

*Я — мисль людська і правди прямота.
Приходь, живий, — мої уста одверті,
Мій рух до сонця Землю поверта,
Утверджує Життя
над тлінню смерті.*

ДОВІЧНІСТЬ ВІРИ Й СЛОВА

Хто не жив байдужим на цім світі –
Той і рай, і пекло розгадав.
(«Данте», 1947 р., у казематі)

Не дайся злобному.
І в смерті
У горло впийся – і помри...
(«Облава», 1953 р., Норильськ)

І гіркота слобідських полинів, і смуток мину-
щості життя, і мати, яка «перебира пережите
очима, повними сліз», і збляклі акварелі днів –
усе є в поезіях Василя Борового. А понад усім
тим – червоне сонце Каеркана, яке пряхить
над головою поета понад півстоліття, та все
одно – він «вольності тисячолітній крик».

5

«А я стою – і блискають багнети. // Отак
мене виводили в поети». Так говорить в одно-
му з віршів про свою молодість Василь Боро-
вий. Ще в передвоєнні роки він пробував себе
в поезії, знався з багатьма відомими харків-
ськими письменниками – Володимиром Сві-
дзинським і Олексою Вараввою, Аркадієм Люб-
ченком і Олексою Веретенченком. З останнім,
до речі, зійшовся найближче. Різниця у віці
була незначною, тож вони потоваришували.
Розпрощатися довелося напередодні вступу
радянських військ у Харків. Василь Боровий
проводжав свого товариша, який вирішив іти
на захід. Вони стояли на розі вулиць Сумської
й Іванова... Веретенченко кликав із собою мо-
лодшого товариша, розуміючи, що радянська

влада тому не подарує не тільки публікацій в українській окупаційній пресі, а й неприйняття московського ярма, нелюбов до якого молодий поет не приховував публічно. Та й чи могло бути інакше: голодомор, що викосив мільйони українського селянства, репресії, що винищили українську інтелігенцію, заселення українських земель переселенцями, що змінювало етнічний склад України. Безперечно, все це не могло пройти повз увагу молодої людини, не залишивши в душі глибокої позначки. Через багато літ поет пише вірш «Згадалось».

*В двори в'їжджали з матюками,
І брали, брали – все до тла!
Під вий собачий з «кулаками»
Боролась «Красная метла».
– А ми ж куди? – питала мати.
Мітла сміялась – і мела.*

6

«Під час евакуації я приглядався до пасажирів евакуаційного поїзда, але цього неймовірно білявого, блакитноокого хлопчика серед них не було. Я подумав тоді, що він лишився на вірну смерть». Так писав про Василя Борового Юрій Шевельов у своїх спогадах «Я – мене – мені... (і довкруги)». Передчуття справдилися. Мине кілька літ, і військовий трибунал засудить молодого поета до смертного вироку, який із часом замінять ув'язненням у таборах, або, як писали у письменницькому довіднику за 1970 рік, до... навчання в гірничому технікумі в Норильську. Тож майже десять років Василь Боровий «здобував освіту» на рудниках Каеркана...

*Я перейшов страшні етапи
(Не помоливсь на Сатану)...*

Чомусь у творчості Василя Борового вбачають лишень ліризм і пристрасність, щирість і глибочінь, та майже не помічають незламності і твердості, рішучості і непохитності, готовності до борні і спротиву, ненависті до ворога – зокрема, й отого, що багатолікий і не обов'язково зодягнутий в однострій, але з неодмінною ненавистю до України, її мови і народу. Скільки їх було на життєвому шляху. «Судилице – в підвалі. // Хрестами ґрат најжилась тюрма... // Суддя – горбань, а прізвище Рогожкін». Чому нікого з нас ні тоді, ні зараз не дивує, як чужак міг тоді і може зараз судити українців за любов до України, керуючись своєю збоченою і патологічною ненавистю до нашого народу. Не сила держави давала і дає їм це право, а наша слабкість і брак національної гідності. «Враз – окрик злобний в три луни: // – Бандера?! // Стой. Возле стени!...» Хіба сьогоднішній закон про мовну політику, підступно прийнятий чужорідними владцями і їх посіпаками, не нагадує нам ці окрики? Будьмо чесними перед собою! Не про якісь міфічні права «русьскоязичного» народу дбають творці цієї мовної провокації, а про уярмлення обдурених і затурканих чужою мовою і чужомовними засобами масової інформації обивателів. Тож вони і «Рвуться в світ наш білий, // Поки дістануть одкоша...»

Обкраденим і обібраним людям не залишають навіть шансу на прозріння, а відтак і на розуміння – хто їх обкрадає і скільки це ще триватиме. Бо для них: «Потенціально ж кожен ворог, // Ну а фактично – весь народ».

І сьогодні, незадовго до свого дев'яностоліття, поетове єство сповнене духу лицарства і високого чину. Він вистояв, вижив, пережив, щоб сповнити своє призначення, йти за своїм покликанням, будучи покликаним і обраним. Це ж до якого шалу й ненависті мусив радянський режим довести молоду людину, щоб вона раділа зміні одного окупанта на іншого. Щоправда, прозріння настало швидко, але несприйняття радянської влади залишилось назавжди. Та ненавистю життя не проживеш, тож поет жив, творив, уболював за долю свого народу. «Народивсь я на світі людиною // Для роботи, любові й краси».

8

Василь Боровий — не єдиний у своїх незбутих очікуваннях. Ось як описував письменник із діаспори Микола Вірний (Французенко) надії тих часів родини Ревуцьких, зокрема театрознавця Валеріяна Дмитровича Ревуцького: «До Києва приходять Європа!» Після всього пережитого за останні роки, перейшовши через страшний голодомор 1933 р., крізь жакливі терор 1937-го, український народ зазнає кращого життя. Такими оптимістичними думками розпочинався дворічний період життя в Києві під німецькою окупацією». Нічого дивного, що і молодий поет вірив у краще, бо гірше вже, здавалося, залишилося позаду. Але хто й коли може знати, що його очікує?..

Життя не тільки не було безхмарним, а й осипало, наче приском, підозрами й недовірою, минуле тягнулося за поетом, як прокляття, державна Горгона ані на мить не спускала з нього очей. Той, кого звинуватили в підриві державних устоїв, хто замахнувся на кривавого мос-

ковського Чингісхана, не міг бути апріорі лояльним до кремлівського режиму.

Минули десятиліття, змінилися не тільки обставини, змінилася сама держава, і постанала та країна, про яку мріялось у воєнне лихоліття і після, у казематі, очікуючи розправи, а згодом — у далекому і холодному Каєркані. Та вже два десятиліття поетові не дає спокою, чому жертовність десятків поколінь українців ніби зведена нанівець: страшною ціною вибороли теплі і ситі місця для новомодних глитаїв і сучасних «кровосісей». Бо їх «благополуччя — пристанище нікчем!» В одному з віршів поет нам нагадує:

*Чаша гніву повниться вщертъ,
Є їй відплата – їй доволі:
Кафа нелюду –
Просто смерть.*

9

Справедливість ніколи не замінить м'якосердність, але їй не зможе стати жорстокістю. Любити ворога означає не любити власних дітей, віддаючи їх на поталу біблейському змію. Адже ворог, який зазіхав на Україну триста років поспіль, не змінився. Правда, він прибрав нової подоби, але суть залишилась та сама.

Під віршами дати — п'ятдесяті роки минулого століття, свідки не тільки того, що пережив поет, а й свідчення, із яким настроєм минала сірість табірних днів. Одне є незаперечним — переконань не змінили ні смертний вирок, ні ув'язнення. Микола Ільницький у післямові «Полум'я вечірнього багаття» до книги Василя Борового підкреслює: «Невольничі роки породили власну «невольничу музу», попередницю

тюремної і табірної поезії Василя Стуса, Івана Світличного, Ігоря Калинця, Тараса Мельничука...» Та як тут не згадати побратима по невільництву, стоїчного й непримиренного до будь-якої несправедливості незабутнього Івана Гнатюка, який теж у ті роки, десь у тих же широтах здобував освіту в котромусь із гулагівських «технікумів».

Тож не сліз і співчуття чекав і чекає поет, а розуміння й усвідомлення того народного лиха, яке прийшло на нашу землю. «І аж си-чить злобою гада: // – Стіхі пісал? // Давіть вас нада!»

Філософія поезій Василя Борового – проста, але не спрощена, радше вона насичена мудрістю сковородинівської сили і притчевістю, яка заглиблює у роздуми й водночас занурює в барвистий світ народних вірувань і звичаїв, у яких «крався присмерк на вітрах» і де «на причілку снів багато // Заколисала сонтрава».

10

Поет пише про свою віру в Бога, якого він ототожнює з Богом найвищих сфер і вольних думок. І в той же час яснота материнської сльози була оберегом у каерканській неволі, відраджувала від останнього кроку, за яким «Удар! І крапка. // І кінець».

Каеркан – як мітка «червоного» Чингісхана на долі поета, якої не позбутись, не стерти і не витравити з пам'яті, бо «...нема пекла, опріч того, яке намагаються вимостити кістками не-люди». Тяжкі спомини пережитого – це те, що завше з нами. У різний час, у різних життєвих ситуаціях вони мають здатність перекочовувати з буденності у творчість, із думок – у слово.

Поема «Розмова з флейтою» неначе осібно стоїть у творчості Василя Борового. І справа

не в тому, що у свій час її помітив Василь Стус, відізвавшись на публікацію статтею. Автор заперечує саме існування смерті, він не знаходить у ній ані логіки, ані закономірності. Невже вона всевладна і єдина господарка всього сущого? Чому лишень смерть приходить на зміну буттю. Хто і коли встановив такий порядок, запровадив несправедливість. Ліричного героя терзають питання, на які нема відповіді. Поет закликає до безсмертя, яке по праву му- сить належати живим!

Вже з перших рядків поеми вловлюється настрої ліричного героя, який іде вулицями Нової Баварії – житлового масиву в Харкові. Глибока задума змінюється відчуттям тривоги, що невідь-чого полонила ліричного героя. Вчулися голоси оркестрових труб, тон фагота і рокіт барабана. Назустріч рухається похоронна процесія. Ліричний герой бачить, як «сон трудівника // Стривожити плачем боялась мати». Буквально у кількох словах поет змальовує матір, що проводить сина в останню путь. Здавалося б, нічого дивного. Звична картина. Опинившись у центрі уваги, мати «ласкаво перепрошує очима» за незвичне «співчуття людське». І тільки флейта витужувала мелодію, яка не мала слів, але яка дивно вторила журбі і яку колись заповів оркестрові Бетховен. Флейта заперечує поетові, чи то пак, ліричному героєві, що вона не просто кована мідь, у ній озиваються голоси і почуття тих, хто жив, а її голос – то «бентежний спів і плач // Кров серця...» Вона співає не тільки про те, що було, що є, а й про те, що буде. Закон нам даний раз і назавжди, і ніщо не на силі «зрушити творця». Властиво – того Творця, що пишеться

з великої літери. Лишень віяннями суспільних настроїв і матеріалістичним світоглядом соціуму можна виправдати намагання «Смерть з земної орбіти змести!..»

Час, що панує над усім, ототожнюється поетом із невідступністю смерті. Споконвічна філософія буття, у якому життя змінюється смертю, ну а смерть... лиш нам нагадує про грядущі страждання. І так має бути споконвіку і до скону віку. Уся поема пройнята настроєм смутку і, здавалося б, відчаю. Адже намагання розгадати таїну смерті не збулися. Автор пише про те, що «...біль доріг людських // Читав я, мов тривоги партитуру...»

12

Здавалося б, апофеозом життю, зверненим у майбутнє, звучить остання строфа. Та за мить читач уже розуміє, що віра у розум – не що інше, як данина матеріалістичним тенденціям, магнетизм котрих на якийсь мент полонив і нашого автора. Увірувати в міфи суспільства – таке трапляється, причин цьому безліч – настрій, вплив оточення, життєва ситуація... А може, то автору увижались ознаки оновлення, та пора, що прийде на зміну чиємусь безчасся, думалося, що страждання людини – то розплата за діяння.

Невдячна справа гадати, чим керувався автор, що навіювало настрої, отой душевний стан, який вилився строфами поеми «Розмова з флейтою». І в той же час не брати до уваги зовнішні чинники, суспільну пригніченість і зневіру, усі ті біди, що випали на долю покоління – голодомор, репресії тридцятих, війна, масакрування українського народу в сорокові–п'ятдесяті – аж ніяк не можна. Природно, в будь-якої людини смерть, що стала страшною

буденністю, викликає інстинктивний спротив, несприйняття, бунт розуму. Схоже, саме така мотивація і спонукала до творення і лягла на поетові душевні лади.

Від книжки до книжки він зачіпає вузлові, болючі й дражливі для народу теми. Шоста поетична збірка «Полинова сага» так і не вийшла друком у 1974 році. Чесний і правдивий поетів погляд на світ не був і не міг бути сприйнятий ідеологічною системою тоталітарного суспільства. Це сьогодні багато хто крізь призму молодості, згадуючи ті часи, романтизує й ідеалізує минуле. А жити в тому реальному суспільстві людині мислячій, творчій, відвертій і щирій ой було як не легко.

Гіркота полину як символу України з її величною і безталанною долею... Полин — рідний і близький душі кожного українця. Він незмінний наш супутник на шляху тисячоліть. Ніколи доля і шлях України не були всипані трояндовими пелюстками. Мабуть, кожен народ обирає свої символи. Наш — духмяний полин і червону калину, за якими прочитуються біль життєвих утрат й історичних поразок, кров незчисленних жертв, які раз по разу перекреслюють зради. І понині вони нероздільні — полин і калина... Покірним доля ставить на карб байдужість, на покірних чигає лиха доля...

Як тут не згадати одного з героїв Ю. Яновського: «Я ненавиджу нашу націю за те, що вона не вміє до краю думати й до краю діяти».

Поет шукає відповіді на причини наших негараздів як у минулому, так і в сьогоднішні. Їх безліч. Він не конкретизує, але вміє виокремити головне, характерне... Як ось: «По чини — в палаци — подались поети!» Болять думки,

болить і душа. Але ж це ще не безвихідь. Читаючи Сковороду, Василь Боровий виголошує: «Є один – найтривкіший, нетлінний запас: // Твій у вічності час, // Мій у вічності час... // Щоб людиною бути, // поки ще не згас».

Поета ані на мить не полишає табірне минуле, адже пережите завжди з ним, його вабить любомудрість Сковороди і яtringять душу болі Вкраїни. Він не живе споглядальництвом, його життєві принципи закорінені у високі ідеали Євангельського Слова.

Василь Боровий плідно розробляє мандрівні сюжети, в основі яких лежать узвичаєні для української людності образи-архетипи, що в тій чи іншій формі проникли в народну свідомість, набули ознаки моральних засторог. Таким чином, автор обстоює цінності зрозумілі і близькі українцям, які відповідають їх віковичним уявленням про добро і зло. І байдуже – чи цей сюжет примандрував із далеких країв, чи був він народжений тут.

14

Від долі не втечеш – такий присуд виносить поет у «Притчі про долю» і з гіркотою іронізує над завбачливими й надміру обережними, які всеньке життя переймаються тим, щоб завчасно підстелити собі соломки, аби, крий Боже, не забитись. Візиру з притчі ввижається в саду на лаві Смерть, яка дивиться на нього у гніві, тож він готовий панічно втікати до Кафи. Усе це він розповідає своєму господарю, Шахові, і той, щоб пересвідчитись у правдивості того, виходить у сад. Там він бачить Смерть, яка регочеться: «Так можна і присуд затримати мій: // Той Візир товчється дні й ночі // Отут, у столиці, шукаючи втіх, // А значиться в Кафі – по списках моїх!..» Страх – поганий порадник, він

відбирає розум і виїдає душу. Скільки їх таких траплялося на поетовому шляху...

Поет з однаковим умінням використовує другий план, підтекст, ненав'язливо доносячи до читача свої ідеї та думки. Навіть добре розроблені у вітчизняній і зарубіжній літературі сюжети Василь Боровий уміє так трансформувати, що вони постають перед читачем у новому прочитанні. Більшість авторів про творчість Василя Борового незмінно зупиняється на «Притчі про найцінніше». Хоча сюжет її і не зовсім властивий українському фольклорові, однак актуальність її для нас незаперечна. Суспільство самостійно визначає свої цінності, установлює моральні орієнтири і світоглядні табу. Саме ця притча найбільше зачіпає різні і, зокрема, найбільш непривабливі сторони українського буття. Жінкам обложеного міста султан, цінуючи їхню вроду, дозволяє вийти за міські мури, узявши із собою

п'ятий день спостерігали кочівники: «Йшли жінки — аж угинались, // Нелегкі в них були ноші... // На плечах у них сиділи // В кожній — по чоловіку!» Його авторський коментар, якщо і присутній, то, вочевидь, настільки заглиблений у підсвідомість, що сприймається читачем у контексті загальної ідеї твору. Але ж є й інший аспект — невисловленого осуду, адже жінки несуть на своїх плечах не стільки чоловіків, скільки увесь тягар життя. Ну а чоловіки... Вони не дуже й відрізняються від сучасних. Як тут не провести паралель із головним героєм «Записок українського самашедшого» Ліни Костенко. Збіг дивовижний. І Василь Боровий, і Ліна Костенко, кожен у свій спосіб

і незалежно одне від одного, спромоглися виокремити головну рису українських чоловіків – нездатність брати на себе відповідальність і не здаватись ні за яких умов.

Підтекст притчі – правдиве і дошкульне звинувачення, саркастична інвектива та ще докір усім нам – нерішучим і боязким. І як це перекликається з Лесею Українкою, тут явні ремінісценції з її «Осінньої казки»: «Жила красуня на високій скелі // в осяйній оселі, // а долу // в пилу і знеможі // лицар на дорозі. // Про його даремні муки // крячуть круки...»

Тож Василь Боровий напрочуд добре вміє поєднувати естетичні й соціальні цінності, творячи свій поетичний світ, у якому немає місця неправді й олжі, а є високе мистецтво, що промовляє до читача пристрасно і зрозуміло, відгукуючись на його болі та сподівання.

16

У поезіях Василя Борового українська хата – цілий всесвіт, тотем нашого народу, початок духу і любові до України. Адже хата стоїть «на теплій маминій землі», де «...наші дні гортав поволі // Крильми дубовими вітряк» і де «Наш древній ясен у міжзир'я // Там верховіттям гомонів». Із хати все починається, а продовжується любов'ю до народу і ненавистю до його ворогів. Звідси походить і усвідомлення «малої» та «великої» Батьківщини. Вони співіснують і живлять одна одну, наснажуючи силою душу і розум. Та світ не обмежується хатою. Світ – це і природа, яка навіює «спогади душі». «І я збагнув, що в світ оцей приходив, // Коли мене ще в світі не було». Навіть у старих борах увижається всякого, вони «мовчать про щось таємне, // Іще не сказане ніким».

Притча про трьох братів, що знайшли вогонь, не стільки стосується мандрівних сюжетів, скільки зачіпає мораль суспільства, у якому живе поет. І що не кажіть, а риси, уособлені в кожному з трьох братів, притаманні, передусім, українцям. Бо такі різного люду водиться серед нас. Здається, люденя з однойменного вірша Василя Борового прибрало ознак одного з братів, який вогонь поніс не додому, не взявся сам грітися від холоднечі, а встромив головешку під сусідську стріху. Та поет вірить, на яке б лихо не завертало життя, завжди знайдеться той, хто «першим став на тьму». Серед таких – хлоп'я, яке змалку не терпить облуди і готове стати на прю з неправдою. Вони народжуються у всі часи, наш – не виняток. Головне – почути їх! Змістом і смыслом життя поета став пошук Людини. «І вийшов я в життєвську хуртовину». Непростою справою це виявилось у збуреному світі, і як би там не було – «А нам не розминутися на землі». За труд свій поет здобув нагороду: його ім'я вписано до Книги Буття земного, «у ту главу, де йдеться про роботу». А над усім тим – «надія на добро». Хоча ще недавно було: минуле не відпускало ні на мить, і, здавалося, навіть клен, що осипався листям, «На власній топчеться одежі, // Мов перед розстрілом хлоп'я». І насправду – невідступне минуле... Так написати міг лишень той, хто сам пройшов через подібне.

17

Пережите, переболіле перелилося у вірші, стало явищем духу і високої естетики. От тільки туга не полишає поета, вона невідчепна, наче тінь. В одному з віршів поет каже: «І для смутку – сто причин». Навіть старий каштан, що зацвів у вересні, викликає не стільки подив,

скільки асоціюється із запізнілим коханням, яке так само не властиве природі, як і аномальне цвітіння.

Смуток легким серпанком укриває настроєвість багатьох поезій, не дає замилюванню перерости в ідилічність. Що ж, у поета навіть у часи «відлиги» було мало підстав стверджувати у своїй творчості життєрадісність і гіперболізовані сподівання на щастя в майбутньому. Попереду були 70-ті роки ХХ століття з новими гоніннями на українську інтелігенцію. Василя Борового разом із харків'янином Борисом Чичибабіним та киянами Миколою Лукашем і Григорієм Кочуром виключають зі Спілки письменників. Настає час нових випробувань... Жити і творити стає складніше, хоча поет розумів: радянська система навряд чи може трансформуватися в людянішу, — тож і розчарувань було небагато.

18

Журба — його вічна супутниця: у дитинстві вона — мала, з роками — вже «скрегоче крицею». «Напевне, й при моїй труні // Скрипіть їй — удовицею».

Тональність вірша і настрою у Василя Борового змінюється лишень тоді, коли він пише про матір та рідну землю. Вони для автора нероздільні: «І двоє найрідніших в світі: «Ти, посивіла, — і земля».

Образ матері у Василя Борового — не стільки конкретна жінка, хоча водночас і реальна, скільки символ незнищенності України, надії на продовження роду. Для скептика і верхогляда — це лише змучена життям і важкою, нелюдською роботою жінка, покійна і смиренна, здатна винести на своїх плечах усе і всіх. І жодного спротиву, найменшої спроби щось змі-

нити. Та мудрість життя закладається на віки. І як це не жорстоко: одне чи кілька поколінь нічого не важать перед обличчям вічності. Нація народжує себе і чекає свого часу. Інстинкт самозбереження диктує форму існування і модель поведінки. Код історії має свою логіку, яку дано прочитати лише багатьом поколінням.

У віршах про матір ми не помічаємо «форми», лишень відчуваємо спокійну велич і мудрість жінки, хай згорьованої і змученої. «А мати, натрудившись біля грядки, // Стара вже, потемніла, мов земля, // Задумалась... Які журливі згадки // Їй трепет листя навіва здаля?» Просто і невимушено висновує свою думку поет. Він уникає стилістичних красивостей і рясної метафоричності, здатних поглинути своєю барвистістю поетичний образ. Мовна палітра його ощадлива, але виразна, слово вивірене і точне, думка зважена і чітко окреслена, за її сюжетом цікаво спостерігати. Тож, навіть зачіпаючи найделікатніші струни серця — любов до матері, — поет уникає банальності не лише у виражальних засобах, а й у творенні самого образу. Щирість почуттів відіграє роль фільтру, який застерігає від оманливих ліричних імпровізацій і фальшивої солодкавості. Душею і помислами серця матір ішла за сином у камеру смертників і норильські сніги, страждала з ним і очікувала: спочатку вістки, що живий, а потім і повернення. Та прийшов час, «Коли понесли твою просту труну. // На скорбний вінок твій... // Бджола прилетіла — мала трудівниця. // У реквієм туги так ніжно вплелось // Життя золотого безсмертне гудіння».

Загалом, маємо переживання дотичності долі — матері і сина. Вони пов'язані відчуттям

сакрального єднання і єдинокровної родинності. І зазирнути за облаштунки взаємин можна лиш через поетичний рядок, подарований нам поетом.

Суремність поезій Василя Борового визначена самим життям, його непростими і пасіонарними обставинами, які не здолали його, а зробили непокору многотрудним шляхом, додали рішучості й віри у правоту існування свого народу на цій землі.

І сьогодні поет верстає свій життєвий шлях, слідуючи своєму покликанню, вірячи, що не намарне минають його дні: «Як же на безвість себе спопелю – // Я, хто з живущого клану?! // Сій мене, // Вересню, в рідну ріллю – // Я // Колоском // Устану!»

**ЧЕРВОНЕ
СОНЦЕ
КАЄРКАНА**

* * *

Так дивно в соснах вітер колобродив,
Вишумлювало ніжно так зело,
І я збагнув, що в світ оцей приходив,
Коли мене ще в світі не було.

То я — за обрій, сповнений грозою,
Хмарини слав, жита́м навздогінці;
То я — світивсь щасливою сльозою
В найменшої дитини на щоці.

Дарма, що день мій облітав, мов сонях,
І ніч чавунно човгала здаля,—
То на моїх натруджених долонях
До сходу оберталася Земля.

Перший

Коли на крилах велетенські змії
Над хащами первісними гойдались,
А в берегах зривались буревії
І чатував людину хижий хаос,—

Тоді хтось перший,
вбивши дрож лякливу,
Не на молитву звів кошлаті руки,—
Уперся в крону і нап'яв тятиву,
І свистом гада пронизав із лука!..

Хвала йому —
Він першим став на тьму.

Читаючи Сковороду

«Нет іншого и горчайшого нещастія,
как когда душа болит. Она болит
тогда, когда болят мысли...»

Г. С. Сковорода

Не болить мені з золотом скриня чужа —
Найдорожчий метал переточить іржа.

Вкриє порох земний — із гучним перначем
Срібні персні владик, як і кості нікчем.

І віки — пішаки, як одвічна печаль,
Затуманять царівни ясну пектораль...

Час тече у лиман, як широкий Дніпро.
Де скарбівні, в яких збережеш ти добро?

25

Тож чи спадком отим перейматися слід?
Мертвим оком зорити з глухих пірамід?..

Є один — найтривкіший, нетлінний запас:
Твій у вічності час,
Мій у вічності час —

Той, що нитку снує життєдайну для нас,
Щоб людиною бути,
поки ще не згас.

В борах вечірніх

Осінній бір, смолистий дух
І вицвіла трава.
І подих вільгості з яруг
До тебе наплива.
А ти пагілля набери,
Що висохне, аж дзвенить —
Хай до ранкової зорі
Багаття пломенить...

Коли ж, неначе мотилі,
На світло напливуть
Забуті втрати і жалі,
Зажури каламуть,—
Немов озветься кожна мить,
Збентежить почуття,—
Та все в душі перегорить,
І піде в забуття.

Смолисту ламань назбирай
І в полум'я підкинь,
Щоб розсвітивсь сосновий край
І біль зникав, як тінь.
Хай грає трепетний вогонь
У прохолоді-млі,
Як ласка лагідних долонь,
Їх обмаль на землі...

І ти збагнеш — нема журби
Вночі, в бору яснім —
Є лиш вогнисті голуби
І попелястий дим.
І не печаль минулих днів
Затьмарила красу,—
Лиш дим... Він до очей наплив
І розбудив сльозу.

Притча про вогонь

Це все було хтозна-коли,
Бог зна якої ери:
Три брати якимось забрели
До хижки чи печери.

Мороз вгризавсь до підошов,
Снувалась люта темінь.
Один з братів тоді й знайшов
Сухе паліччя й кремінь.

Узяв та й викресав вогню.
І — ніде правди діти —
Не закликаючи й рідню,
Себе узявся гріти.

А другий дума: Божий дар
В грудневій холоднечі.
Побіг, поніс додому жар —
Для жінки і малечі.

А третій — дурнем теж не ріс.
Мав з того дива втіху:
Взяв головешку та й поніс
Сусідові під стріху!

Притча про вірність

Далеко десь Індія, далі — Китай,
Хто дива не бачив — сиди і зітхай...

Тож з краю якогось у путь, навпростець,
Щоб світа побачить — рушає мудрець.

Іде пішаниця, й моря пропливає.
Ось край-чужаниця його зустрічає...

У диві мудрець біля пагод стоїть
Й на цвинтар, де спокій, іде відпочить.

На цвинтарі — тиша, вітрець не повіє.
За плитами свіжа могила чорніє.

29

І — мовби чаклюють, дві жінки в нестямі
Над нею махають, махають руками...

О дивні звичаї — чужа сторона!
— Яка в цім, — пита мандрівець, — таїна?..

Та жінка в жалобі ще дужче махає,
Тоді до другої мудрець приступає.

І та, у біднішому темнім убранні,
Таке повіла на його запитання:

«Я — служка, то — пані... Ніхто ще одвіку
Не зміг би любити свого чоловіка,

Як пані моя!.. Та що вдієш тепер —
Два дні проминуло, як пан наш помер...

Коли помирав — не хотів він присяг,
Одного лиш в пані моєї забав:

Щоб вірно любила, жалобу носила,
Поки не просохне над гробом, могила...

Хай сущий Аллах береже усіх нас —
Той вірний вогонь би довіку не згас!

Та кожного доля чатує навкруг:
Прибув — щоби пана ховать — його друг.

Вродливий, розумний — не гірший від пана,
Рида ж за небіжчиком, звечора й зрана...

30 Той плач розтривожив вдову молоду:
Коли б не спіткав собі, добрий, біду —

Від лютої туги!.. Тож треба скоріше
Побігти нам, гостя в печалі утішить.

Та час не минув ще вдовиній жалобі,
Ти бачиш — не висохло груддя на гробі...

Ось віяла наші — візьми, подорожній,
Висушуй скоріше ти грудочку кожную,

Щоб пані присяги могла не зламати —
І друга від лиха могла врятувати!..»

Мудрець подивився — й руками розвів:
О дивні звичаї далеких країв!

Поки не вдарив час

Поки не вдарив час
    довічного спокою —
Ти, кинутий у світ
    безжурною рукою
Мінливого життя,
    дерзкий супроти тьми,
Спинись, поки не чуть
    залізних труб зими,—
І літа сопілки
    ще вислухай у тиші...
Тривога прилягла —
    і марева видніші.
А змовкнуть сопілки —
    і чутно вдалині,
Що серпень гомонить
    тополям, як у сні,
А радість літніх днів —
    заобрійній печалі...
Дозрілий плід повис,
    чіткіше прозвучали
Суремні вітерці —
    вістовники зими...
Та літо ще сплива,
    леліючи, й крильми
Ще мають голуби
    у лагідній блакиті,
І присмерки лісів
    туманом не повиті.
Ще в літа на устах
    мелодія остання.

Ну що ж, був трудним день
і каторжним — світання.
Та остига твій світ —
його вбира душа.
Твій обрій — у безкрай,
бо де ж йому межа?..
Хай сивіє твій чуб —
твій шлях, як непокора.
Хай остига ріка —
глибінь її прозора,
Живим, собою будь! —
І спалахнуть світи,
Коли проб'є твій час —
у безвість перейти.

Народна балада

Вітер тугу вслід несе солону,
Кримський шлях пропав, неначе здімів...
Досвітком з татарського полону
Утікають двоє побратимів.
Ходить степом тіння волохате,
То летять, крильми лопочуть круки...
Каже утікач другому: — Брате!
Стиснемо на вірність наші руки.
Там на Слобожанщині — як диво —
Жде на мене дівчина, ой красна!
Пробивайся ти туди щасливо,
Коли раптом світ мені погасне.
Хоч вона й не з бідних — їй на посаг
Заробив я, ось вони — дукати...
Другий мовчки тирсу топче в росах,
Дума: а чого мені чекати?..
Ні коханки в мене, ані злота.
Змалку злобу пив я, мов причастя.
Що ж лишилось — з-за чужого плоту
На чуже помилуватись щастя?..
Камінь взяв — і побратима... ззаду!
Той лиш скрикнув, розметавши руки...
Хто ж розкаже світові про зраду?
Хто? Лиш степ до обрію та круки...
...Рік минає — осінь палить зілля,
В вирій лине журавлиний клекіт.
А в селі у бубон б'є весілля —
Гей, на Слобожанщині далекій!
Біля церкви став весільний поїзд,
З посагом вози котились курно.

Мовби од передчуття якогось
Молода задумалась так журно...
Каже молодий: — Даремне мариш
Перволюбом, сльози ллеш солоні.

Заповів тебе мені товариш,
Впавши од татарської погоні.
Мертвий він, то хто ж тебе пригорне? —
Та й бере її за білі руки...
Враз над ним, немов видіння чорне,
Закружляли, закричали круки!
Б'ють крильми, пекельний вихор...

Боже!

«Кров'ю вкритий» — кряче чорнокрилець...
Кинувсь розігнать їх — і не може.
Впав на землю: — Люди! Я — убивець...—
З ляку піп у церкві зачинився,
Люд застиг, збагнув:

Це ж суд за зраду.

34

...Дочитав? Чого ж ти засмутився?
Не минеться злomu — вір в баладу.

Мати, що сидить в огороді

Із Тадеуша Слив'яка (Польща)

Скільки тут соняшників
мовби стали при тобі
всі лагідні дні твого життя

Скільки тут пташиного гомону
мовби розвіялися
всі ночі тривоги
про повернення позначених вогнем

Скільки тут світла
мовби заснувалася
зоря злагоди
над пристанню дому

35

Скільки тут раю
мовби час затримався
на золотому березі осені

Майже ода

*Ми ішли харківським кладовищем.
Василь Мисик згадував пережите
і нараз побачив обеліск: «Стривайте!
Здається, могила мого слідчого. «Солдату
Революції». Але ж то кошуństwo!..»
Справді, блюзнірство — солдат!
Одначе — якого фронту?!
І все ж я присвятив воїну майже Оду.*

36

Що — ямб? Гекзаметром величним
Воздять повинен я, співець,
На скорбний мармур потойбічним,
Аби утішивсь кожен мрець —
У шанобливості побожній
Отут, де стерні смертних жнив.
Але ж — абориген не кожний
На Оду право заслужив.
Зате оцей! Як вірить датам,
Він натрудивсь і рано вмер.
Жаль! Іменованій солдатом,
Фортеці брав би й дотепер.
О, він був воїном

З журбою

Про нього напис не дарма:
Була в героя полем бою,
Плацдармом для атак — тюрма...
Та що з моїх немудрих літер
Для битв тюремних діяча,
Де сам Великий Інквізитор
Його в наказах відмічав.
А він — до зла удатний завше —
З доносом (трутизни рядком)

Як тішивсь (правду обплювавши)
Своїм свинцевим кулаком!
Мудрець чи ратай — змелой в порох,
Співець — забий землею рот...
Потенціально ж кожен ворог,
Ну а фактично — весь народ.
І він — молів...

Та — мить остання.

Впав, надірвавшись, на редут.
І за валюту, і з призначення
Вершив він свій геройський труд.
І винним тут ставав безвинний,
А кожен смертником — і все...
Як жаль, що вітер часу тлінний
Подібний досвід занесе.
Так, рано він подався до скону
Од ранніх подвигів своїх —
Чавунним кроком Беззакону
Він розчавить скількох ще б міг!
Він був...

37

Та мармур цей — для нього,
Й рядки карбовані — йому...
Лишень гекзаметр ні до чого,
Це все одно коли б чуму
Я став би славить як безбожний
За те, що смертну данину
Збирала люто в час тривожний,
Страшніший навіть за війну.
Та й де вони — слова не стерті —
Воздять належне пащі тьми
За те, що вбила й майстра смерті,
Взяла підручного чуми?!

Світ у сльози

*Матері моїй
Анастасії Петрівні Боровій*

1

Коли не по скарби багаті
Й мене на Північ повезли,—
Тривога мами в нашій хаті
Спахнула купкою золи.

Всі книги (крий нас Божа сила!)
До печі кинула... Дотла.
Лиш синів зошит не спалила,
Не спопелила... не змогла.

38

І довго в удовині ночі,
Скрип наслухаючи дверей,
Все видивляла скорбні очі
На ямб той синів та хорей.

І хоч збагнула, може, й мало —
В рядках шукала вість біди.
«Ну що, синочку мій, загнало
Тебе в таймирські холоди?..»

Але ні ямби, ні хорей
Їй не відкрились, як ази.
Лиш весь великий світ у неї
Тремтів у крихітці сльози.

Та ще надія — так змаліла,
Що вже як іскорка була,
Яка й не тліла — попеліла,
І спопеліти не могла.

1951 р., Норильськ

2

«Мати твоя була, немов та виноградина
посаджена над водою. Та вирвано її
в гніві й кинуто на землю, і східний вітер
висушив її...»

Книга пророка Іезекїїла

Ви бачили мою маму? Он в одежині подертій
Сіла на камінь, чекає, хто б їй картоплю доніс...
Сіла перепочити — перед ворітнями смерті,
Перебира пережите очима повними сліз.

Коли вибирали долю — усі святі були проти
Лихої для неї долі, а біс, певно, вигукнув «за»...
Крутиться світ шалений — війни, перевороти,
Тільки печаль незмінна, як удовина сльоза.

39

Неньки не стало — ледве мала залишила
колиску,

Батька ж — поїздом...

Боже! Докори дитині пробач.
Мачуха не жаліла — якої з нерідної зиску?
«Вам, синки, паляничка, а найді отій плескач».

Пасла в людей корови. Паморозь — ноги ж босі.
А підросла — у пана зрізала соняшника...
Та до престолу Бога й сирітські доходять сльози:
Солдат з революцій вернувся —
у дівчини просить руки.

Ось вона йде з заводу — бігала ж на «Канатку»,
Несміливо коси ховає й тішиться, як не є...
А він цигарку притопче, Настю, Настусю, Натку
Біля воріт пригорне, мов майбуття своє.

В нього добра лиш руки, в неї — коси, мов
жито.

Та не даремно тричі тужно кричав їм сич...
Лист опадав над весіллям, а на те літо — вбито.
Мужа її убито! Ким?.. Не розкаже ніч.

Наче нитки в прядильні — хто обірвав надії?
Іваночку, мій Іване, не довго топтав ти ряст...
Рогатий позаздрив на долю?

Проспали ту ніч святії?
«Йдуть сльози вдови до неба», —
сказав це Екклезіаст.

40

Крутиться світ шалено — байдуже курить
дорога, —
Чийсь сини поспішають в полоні світлих думок...
З роботи вдова повернеться,
поплаче та й славить Бога:
і в неї в шибці світає, зростає в неї синок.

Ви бачили мою маму? Зморшки геть поорали
Її обличчя ласкаве, і ніч стоїть на сліду.
Сам Бог, напевне, позаздрив:
прийшли і сина забрали,
Бо треба ж комусь кайлувати на Півночі їхній
руду.

Ви бачили мою маму... Он в одежині подертій
Сіла, дивиться довго — у потойбічну пільму...
А біля неї Ангел, зажурено Ангел смерті
Стоїть, а сльоза йому котиться —
і сам не знає, чому.

«Нет иншаго и горчайшаго
 нещастія, как когда душа болит. Она
 болит тогда, когда болят мысли».

Г. Сковорода

Не мала хати, ні добра... нічого.
 Був син, так і того — до чужини...
 Ласкава, тиха — не могла ти строго
 На світ поглянуть навіть із труни.

Катюги, горлодери, лизоблюди —
 Кого я лиш не бачив на віку!..
 А ти казала: — Люди — тільки люди,
 Умій прощати вдачу їх людську.

На хрест твій хвою осипають сосни.
 Кого прощати і кого клясти?
 Як світ померк — і холодно, і тоскно
 Без доброти твоєї й теплоти.

41

Скажи, філософ! Не мовчи, апостол!
 Для чого — ми?..
 Я книги перебрав:
 Як боляче, як страдницьки, як просто
 Людську судьбу вбачати в долі трав...

Мовчить апостол. Занімів філософ.
 Ключі від тайн?
 Згубились назавжди.
 Є тільки шлях.
 Підеш? Бери свій посох.
 І тільки шлях. Його. Сковороди.

«Сучасність», ч. 3, 1999 р.

Люденя

Як не дивлюся — не омана.
Як не дивуюсь — не бридня:
Живе і нишпорить між нами
Таке, їй-богу, люденя...

Звідкіль воно — кому відомо?
І я скажу (таки не в гнів
Отруйному гадюччю злому).
Можливо, що і з плазунів.

Та твердити не буду — хтозна.
Одне відомо, дalebі:
Коли живих давили Грозні,
Воно старалось і собі.

43

Старалося!.. А щезло лихо
І час сліди криваві стер —
Гадаєте: принишкло й тихо
Сидить на пенсії тепер?

Отямилось — із уст ні пари?..
Ні, знов натужиться щодня:
Про Грозних шкряба мемуари,
Як їх лякало —
лю-де-ня!

1961 р.

Монета

Імперіал з дворів монетних Риму,
Карбований не знати як давно.
Конкістадор завіз тебе до Криму,
Коли приплив по золоте руно.

А може, завезли тебе в Тавриду
Із Генуї звойовники й купці.
І не згубилась ти в піску без сліду.
Не довго будши в скіфа у руці.

Я бачу ринок... Наче із туману.
Твій злотний дзвін на ханські терези.
Як виторг за вкраїнку Роксолану —
Впав тягарем пекучої сльози...

44

І ось тепер в старого нумізмата
Лягла собі спочить ти горілиць.
Зелена од вологи і щербата —
Яких єдиний свідок таємниць!..

Збігає час, як хмара швидкоплинна.
Я чув малим казки про анталіз*.
А в цій — людська тривога нерозмінна.
Нетлінна пам'ять каторги і сліз.

---

* Анталіз — щаслива, нерозмінна монета.

Шпали

Соснові лежні?

Ні — потоки!

З залізним громом на крилі,
Вони біжать у світ широкий
Із української землі.

І, довгу звідавши роботу.
Скриплять в напрузі по ночах,
І світяться краплини поту
На обгорілих їх плечах.

Над ними шквал вогню й металу
Тримайсь, аж забиває дух!..
Пересвітивши кожну шпалу.
Гримить над ними вічний рух.

45

Вони ж не скаржаться, нівроку,
Притислись міцно до землі.
Як шпори, врізались в їх боки
У горні куті костилі.

Над ними шквал!

Збігають гони.

А їм ще мариться — в дротах
Законвойовані вагони,
З сибірським вітром перегони
На Схід, за обрій, де ГУЛАГ.

Казка про перо

Це збулося чи тільки сниться?
У дитинстві моїм, давно,
Залетіла в наш двір Жар-птиця —
Спалахнуло, як жар, вікно.

Я — із хати, я вмить підкрався...
Як ударить стрімким крилом —
Ледь устояв я, та зостався
Із єдиним її пером...

Освітило воно долини,
Нашу хату, і шлях, і сад —
Все осяяло до цятини,
Засмутився я від досад.

46

Ох, згадав я дитячу казку:
У Івася ж є злі брати.
Можуть вбити за добру ласку,
Чи закинути... за драти.

Вирвуть з рук те огнисте перце,
Заподіють за нього зло...
Я ховав його.

Слухай, серце,
В казці правда — так і було.
Ти послухай: я й сам не знаю,
То на лихо чи на добро,
Тільки й досі той жар ховаю —
Потаємне її перо...

Марія

Що я — хлопчисько із передмістя —
В пам'ять нехитру свою заберу:
Дворище, повне опалого листя,
В стозі соломи — променів гру.

А коли день їх натомиться прясти,
З церкви, де тітка в поклонах,—
сама

Ти прибіжиш, аби зіркою впасти
В душу мою, де дощі і пільма.

Серпень рукав тобі золотом виткав,
В очі — смарагду хлюпнув дві сльози...
— Діва Марія! — милується тітка,—
Просто хоч став її між образи...

47

Мила Марійко — земна моя діво,
В теплім стогу, під завоєм імлі
Ніжні вуста ти відкрий соромливо,
Поглядом душу мою обпали!

* * *

Тоді рудів сніжок, і паровози
Гукали десь од станції, в саду...
Тоді в твоїх очах я бачив сльози
Й не міг їх зрозуміти до ладу.

Бо колія бриніла, й пахли віти,
І був терпким і теплим синій дим...
Бо ж березень, як диво, йшов по світі,
І я тоді був зовсім молодий.

Давно все те забулось — і ніколи,
Можливо, у житті б я й не згадав,
Як ми ішли на станцію од школи
І вперше я тебе поцілував...

48

Збулося — і не згадав би й досі,
Коли б не той сніжок на путівці,
Не березень, не вишня при дорозі,
І не гірка краплина на щоці.

Останній монолог Куліша

«Дратівливість П. Куліша ускладнила його взаємини з сусідами-селянами. Незадовго до смерті письменника вони спалили його садибу «Ганнину Пустинь».
(З біографії П. О. Куліша)

...Не треба на подзвінне. Гроші — Ганні.
Хай шапку та ще костур покладуть.
Спочину трохи й рушу на світанні
По Україні степом — в дальню путь.
Ачей, свій біль розвію десь, як хмару,
В благословеннім світі кину тінь...
Чого ж мене так довго палить жаром,
Сніги ж заносять «Пустинь» — наш курінь?!
А! Палять. Знову... Наче пана-дуку.
Все палять — книги, і садибу, й хліб.
І чорний попіл в очі б'є на муку...
О гречкосії, хто ж із нас осліп —
Я, ситий бодем, а чи ви, голодні?..
Печаль моя! Та бачу я нараз:
З вогню повстанцям, страченим у Кодні,
Братерську руку подає Тарас.
А вже степи, весь світ жере вогонь той
(Вкраїно ясна, роси на зорі...) —
Його ж Богдан розпалював, і Гонта,
І братчики із Лаври — друкарі.
А я шукав у книгах слово віще.
А я на сполох бив новому дню...
А може, розгрібав я попелище.
Шукаючи в нім вічного вогню —
Землі своїй розбратаній, слов'янам,

Козацький спис змінивши на перо;
А тут — нащадкам Гонти — був лиш паном?!
«Благотвори ж — і матимеш добро...»*

Це — заповіт і суть моя.

В пожежі,
Мабуть, і ці розвіялись рядки...
Спочину ж, і в обпаленій одежі
Піду у світ великий навпрошки.
Піду до упосліджених...

Братове,
Таж буду рятувати я для вас
Скарбівню Духу — мову, наше Слово,
Аби прозрів орач і волопас...
Презирство? Слава? —

Що то чоловіку,
Дружинонько, де вік наш — лише мить...
Як світ зчорнів!

Не забивайте віко,
50   Моя зоря не впала —
   ще горить!

---

* З останніх віршів П. Куліша.

Притча про найцінніше

Чи було це в нашім краї,
Чи деінде — хто те знає...
Третій день орда чужинців
З боєм місто облягає.

На четвертий — в тулумбаси
Загриміло, грають флейти:
«Сам Султан, гей ви, невірні,
Вам дарує мудрі глейти*.

Славним іменем Аллаха
Присягли ми, що нікого —
Як зруйнуєм ваше місто,
Ми не випустим живого!

52

Та Султан наш найясніший,
Діамант в короні Сходу —
Всім жінкам життя дарує,
Бо найбільш цінує вроду.

Їм, чарівним, дав він право —
З тим, що здужають їх плечі,
Вийти геть із цього міста,
Найцінніші взявши речі...»

---

* Глейти — охоронні грамоти.

А на п'ятий день — ще зранку
(О жіноча стать, примхлива!)
Всі ординці біля брами
Остовпіли з того дива:

Йшли жінки — аж угинались,
Нелегкі були в них ноші:
Не кришталь і не сапфіри,
Не корали — з небом схожі;

І не злото — б чистій пробі,
На землі й його без ліку...
На плечах у них сиділи
В кожної — по чоловіку!

Притча про славу

1

У граді Багдаді, де править Халіф,—
Весільний кортеж котить співи і сміх.

З дочкою Халіфа іде під вінець
Розумний Хасан — найбагатший купець.

О мить урочиста — завмер весь майдан!
До тестя щасливий підходить Хасан.

І раптом — о підступ лихий сатани! —
На площі в Хасана спадають штани...

54

Очкур ачи гудзик не витримав їх...
— Оце так жених! — люто шепче Халіф.

В очах нареченої — глум і ганьба.
Й регоче, регоче весела юрба!..

Хасан розгубився й чимдуж — до коня!
Світ за очі — регіт його підганя...

2

Минає усе в цьому світі старім.
А слава великих — клекоче, як грім!..

До першого Візира каже Султан:
— О названий брате, наш мудрий Хасан!

Хай небо прославить той день і той час,
Коли з чужини ти з'явився до нас.

Хай заздирить, хто спадком чужим запанів,
Аллах сам на варті трудних твоїх днів!

Сім літ проминуло, а скрізь по землі
Ім'я твоє славлять старі і малі...

Чого ж ти сумуєш? У наших садах
Є все, що дає правовірним Аллах.

Чи, може, вернутись ти хочеш назад?..
Візир лиш зітхає, згадавши Багдад...

3

До граду Багдаду прибув караван.
Майданом іде гордовитий Хасан.

Він певен, що слава про нього давно
І тут прогриміла у кожне вікно...

55

І чує багдаців: «Було це — коли
В мулли геть усі поздихали осли,

В той рік, як в Хасана упали...»

І вमितь

Їх регіт гучний вулицями летить!..

І Візир великий спинивсь, остовпів:
— Я перший страшних хрестоносців розбив;

Міста я воздвиг, написав стоси книг —
В історії дати вікторій моїх!..

А ці — із Багдада, — чи дурні вони?
Ввели в календар лиш паскудні штани!..

* * *

Вивели з хати... Ой, не вернись!
В ніч відступає селянська околиця.
За Україну — синів твоїх, Русь,—
Матінка стала в куточку і молиться.

Сон над шляхами висне замком.
Шум-очерет щось про мене питається...
Мовби хустиною — білим димком
Батьківська хата зі мною прощається.

«Не ридай мене, мати...»

Сон чи ні? А лежу — ворухнутись боюся...

Десь затоплює грубку самотня матуся.

І сльозяться сумні її очі старечі —

Чи од згадок про мене,

чи од диму із печі?

Глухо тріскає хмиз; час, як іскорка, скаче.

Золотими слізьми піч із мамою плаче...

Мати ж молиться довго —

за всіх і за мене

В тім краю, де у сполохах небо студене.

Ніч до неї зійшла, як апостол з ікони.

Боже-Христе, тяжкі твого світу закони!

...Кинусь з нар, як з труни —

аж до хрусту в суглобі:

57

«Не ридай мене, Мати, зрящи во гробі».

Норильськ

Фрагмент

З Ернеста Бриля (Польща)

Розверглося над нами
ночі ім'я темне.
Ми ж віримо,
що то замки ламає
година світанкова...
Хоч тримає
нещастя нас в зубах своїх,
Даремно,
немов гробок той, крутимось,
щілину
шукаємо, — влягтись між сікачами,
звинутись, затаїтись,
збить криваву слину,
що океаном —
перевалює над нами...

Циганка

У житті моїм — чи зранку
Вже судився Божій карі? —
Я малим зустрів циганку
На базарі, як у хмарі.

День був з куряви імлавий,
Що купляв я — не згадаю...
А вона мені: «Білявий!
Дай правицю — погадаю.
Не скупися, — каже, — внучку.
Позолоти мою ручку...»

Ох, циганко, де ж ті гроші?
Я безбатченко ізроду.
З моїм злотом міхоноші
Десь пропали як у воду.
На базарі — в шумі, тлумі
Став я, хлопчик, у задумі...

59

А вона — очима грає.
Вже мій вік перебирає:

«Не біжи — поворожу,
Я й за т а к все розкажу...»
Над людським отим потоком
Блиснула лукавим оком.

«Будеш,— каже,— од знемоги
чорний сам, на нарах спати.
Будуть твої босі ноги
До морозу прикипати...»
Мовби тужить — так гадає,
В мою долю заглядає...

Ох, циганко ти, циганко.
В землю ти б запала зранку,
Не студив би свої сльози
На Норильському морозі...

Що було б — на заохоту —
Дать грошей на позолоту.
Пожалів колись п'ятак —
Маю ж долю,

що за т а к ...

Ворожила-ворожила,
Очі геть запорошила.
Отак!

* * *

«Із тонких павутинок суму
час сплітає мою задуму...»

Колись журба моя мала
Хиталась, як осичина,
Вечірнім наспівом села
Так ніжно замузичена.

Як легіт, в шумі трав пливла,
Сирітством опричинена.
Та в ній чужа сльоза жила —
Олесева, Тичинина...

Ах, колом обернувся світ!
І — кожним нервом вивчена —
Журба біля моїх воріт
Вже власна, не позичена.

61

Була дівчам на виданні,
А ця — скрегоче крицею...
Напевне, й при моїй труні
Скрипять їй — удовицею.

Каєркан

* * *

Коли в остуджених садах
Допалюють опале листя,
І кожен двір димком пропах
В осінній вечір передмістя;
А на північних поїздах
Вже й сніжний пластівень біліє,
І промерзає-дзвонить шлях, —
Що кажеш ти, моя надіє?..

Уже од льоду-ясенця
Ріка блищить узором тьмяним,
І з наших сіл аж до Дінця
Світ переймається туманом...
Що ж, світове — журба оця.
Та серце б'ється, пламеніє:
Горіти, жити до кінця! —
Хіба ж не так, моя надіє?

Вечірне

«Ой, за лісом, за пралісом
Золота діжа горить...»
Українська загадка

Ой, за лісом — за пралісом
Золота діжа
Ясно котиться за обрій,
Розсипає жар...!

День згорить, і попіл ночі
Упаде на шлях.
І чому шумить тривожно
Колос у полях?

І за чим глухе зітхання
В кронах яворів?
І чому так жаль до болю
Дня, що відгорів?

Я ж не всю пройшов дорогу —
Де їй та межа?..
Ой, за лісом — за пралісом
Котиться діжа.

Син

«І сказав я: біда мені, біда мені!..
Злодії злодійствують, і злодії
злодійствують злодійськи...»
(Книга пророка Ісаія)

Син-первісток робить перший крок
Од колиски просто до вікна,
Де під вітром сонячній бузок,
Де весь світ — і шум, і таїна...

«Ну іще, іще ступай, синок»,—
Кличе мати, манить вдалину...
Скільки нині в матері думок —
Їй і нічю буде не до сну!

При колисці стане у журбі,
Ледь торкнеться пасемця волось:
«Йди правдиво — хрест мій на тобі,
Як уже на світі б не велось!..»

65

А мені тривожно від думок...
Ти задумайсь, друже, і повір —
Од колиски це лиш перший крок
В несходимий і страшний Сибір.

3 етапу на Каєркан

Народження слова

Затягли у аркан, повели по етапу
Бунтівну мою мисль,
неприборкане лихо...
Пазуром ніч націлює лапу —
Світ припише,
Світ прищулився.
Тихо...

Коли — дзінь!
Як промінчик несміливий ранку,
Засвітилось із слів —
запалилася ДУМА!..
Не задавить тепер
неприборкану бранку.
Не засилить і стума.
Дніє!

66

1955 р.

* * *

Івану Виргану

Вечірній дощ дуднів у лопушинні,
Мов сонний джміль...

Настояна трава

Так п'ярко пахла. Подихи глибинні
Несла земля — квітуча, степова.
Синь материнки, сіль цупка осоту
І звіробою дикий жовтоцвіт...
Пашистий степ, немов медові соти,
П'янив і звав у неозорий світ.
І я пішов...

Зеленим вітром ярим

Ламав я блискавиці — і до піль
Важким і щедрим, як мажари, хмарам
Я значив путь, котив живу крапіль.
І довго потім дощиком краплистим
Росив я, пестив тирсу степову...
Я був з землею, дужим був і чистим,
І струменів, і знав я, що живу —
І житиму!..

67

У колосочках житніх,

У голубіні вічній трав дрібних.
В людських словах, вагомих і привітних,
Бо щедрий степ дарує людям їх.
І, певно, степ наляв такої сили
До жил моїх, щоб — доки світить світ —
Мої клітини зерном колосили,
Життям потужним рвались у зеніт.

Бастилія

Ні, тут замки ніколи не ржавіли —
Тут завізно...

Напевне, на віки
Твердиню із граніту спорудили,
Щоб смерть саму узяти на замки!..
Метровий мур, віконця — як бійниці,
І двір, де не пробитися траві..
Могильний сон страшної кам'яниці
Чатують заціпені вартові.
Щербатий брук, важкі лискучі ґрати,
Що витерлись од дотику живих..
Хто міг би всю скорботу увібрати,
Що затаїлась в мурах кам'яних?
Хто розповів би

68

про нелюдське жниво
З людських кісток —
отут, в сліпій біді?..
Коли б був Бог і Страшний Суд,
можливо,
Я б розповів.
Йому.
На тім Суді.

* * *

Таке собі було миршáве.
І хто б міг знати у ті дні,
Що то опора рай-держави?
Тож і далось взнаки мені.

Бо простягло до мене лапу,
Ще й усміхнулось загодя:
«А що ти думаєш про Папу,
Про Папу нашого — Вождя?..»

А я таки замало вчився —
Мені б у ноги та й мовчок...
А я узяв і захопився —
От і спіймався на гачок.

Весна

Із Болеслава Лесьмяна (Польща)

Таку весноньку-весну, як в своїм повіті,
Бачив Єндрік Висмулек, більш ніхто у світі!

З вікна корчми виткнувся в безмір головою,
За малим не обернувся він і сам імлюю!

Лише карк напружив трохи, приблід,
прихилився,
Підбадьорився і сплюнув, і дививсь-дивився...

Його власна хижка враз із бабою й садом
Повернулася до нього непрошеним задом.

70

Його підсвинок, що спав, як сніп, біля тину,
Біжить в крадених штанях Магдиного сина.

Квітне ружа у зубах! Чар б'є на природу!
І з вереском: «Де Магда?» — пнеться до городу.

Віз туркоче, бо пізнав ластів'яну втіху,
З окриком: «Що я роблю?» злетів понад стріху.

А війт зорить йому вслід то синій, то золотий,
Передражнює зубами тих коліс туркоти.

Вулицею, що навспак враз у яр куриться,
Летить Кахна, і вогнем повіва спідниця.

Вихри́ться й палахкотить, пожежею дмуха,
Уся в шумі-блискоті! Вогонь — не дівуха!

Мече іскри мимохіть — безпричинно зроду,
І з шепотом: «Моя вина» — димує зі споду.

А Матей, той, що йому брак клепки в оселі,
Кінно диба в небеса, міцний та веселий!

Незнайомий усе більш — весь в мальвах
яскравих,
Писком небо видивля, мовби месу править.

Тут же обіч, як бува у блакиті часом,
Проплива на троні Бог з ангелами разом.

А той собі щось гука й на коні буланім
То підскачить, то з'їсть мальву, то в хмарині
тане!

* * *

Вже розклювали птахи,
Мов сонях, пізні літо —
Синиці понад шляхом
Дзвенять так сумовито.

А листя на галяви
Стинає холод ранній...
Упала зірка в трави —
Гай спалахнув багрянний.

А я прийшов до гаю
Набрати вітролому,
І вже її шукаю —
От принесу додому!

Я розгортаю трави,
Руду їх загорожу,
Оббігав я галяви —
Зорю знайти не можу.

Ось тут палахкотіла,
Спалила глід край шляху...
Стривай, синичко мила,
Не смійся із невдахи.

Вона ж дзвенить лукаво,
Де з жару й гнізда звито.
...Так бережеш, галяво,
Мого дитинства літо.

Хлоп'я

Було з колиски ще — морока,
Убоїще і смертний гріх!
То із рогатки виб'є око,
То на баштан веде набіг.

Од нього врозтіч всі гадюки,
Коли зруба кийок-рогач.
На все, паливода, мав руки,
А матінці — хоч сядь та й плач...

Аж — батька узяли. З трибуни
Трубили всім до скону дня,
Що й цей оратай — «враг комуни».
Воно ж не стямилось: — Брехня!..

Мале! Йому б збивати порох,
Обруч ганяти за селом...
«Ми ще подивимось — хто ворог»,—
Сказало з недитячим злом.

Хлоп'я! Йому б ганять за змієм,
Не знать, що вуха звідусіль...
«Ми, — каже, — зерно ще провієм,
Зметем в одвійки весь кукіль».

І що ж подумалось про те?
Якщо вціліє — то змете!

Й відлунювала вранці тонко-тонко...
Чебрець пригрівши,
щоб гостріше пах,
Немов чабанська,
сумовита тронка —
Вона, земля, бриніла у степах.

І вже обмитий пізними дощами,
Поволі обертався до дворів
Чоластий сонях — древній огнищанин,
І довго жовтим полум'ям горів.

Гудіння ос було таким нестерпним.
Дрімало літо. І пливла земля...
А сонях тішивсь: — Добре нам із серпнем,
Гори ж вогнем — світитимусь і я.

Святогори

Час, Господи, на втому і покору...
Євген Маланюк

Час на згасання, на покору...
Іду з обвітраним лицем!..
Лиш вам я вірю, Святогори.
Як білі свічі над Дінцем.
О, як же ви мені світили.
Та не померкли ще...

ні-ні!

Ще скільки барв, живої сили
Дарують обшири земні.
Краса їх у росині блиска
В борах, підсинених дощем...
Ти, земле, днів моїх колиско.
Розвій душі таємний щем.
Не дай мене ти на поталу
Залізній пащі мертвоти.
Не те, щоб тлінного оскалу
Вжахнувся я...

Із правоти

Земної, може, найвірніша.
Найвірогідніша — оця:
Щоб серцю стомленому тиша,
Всім болям — спокій до кінця.

Поведу тебе в світлі оселі...

(З поезій в прозі)

1

Біла хмара зупинилась над вікном — і в хаті посвітлішало. Виразно засірили борозенки на жовтому чолі матері, і ще сивіше лягло волосся, розметавшись на одежині...

В очах неньки читаю тугу. Мій зір гострішає — і вже не потік світла, не ріка променів біжить по стіні, а невмолимий час котить хвилями, піниться у вирвах, і в них борсається дума неньки, хапаючись, немов за соломинку:

— А може, ти помиляєшся... сину?

— Ні, мамо...

— Ох...

Я кидаюсь на стогін — і нічим не можу їй зарадити. Хіба не я сперечався з нею — відшукуючи незаперечні докази, що нема пекла, опріч того, яке намагаються вимостити кістками нелюди, і раю — над сонячний світ. А там... там тиша... глибочінь океану...

— Там... все костеніє...

2

Я плакав би, але всі мої сльози відкипіли на студених вітрах Півночі. Мій зір ковзає по колонкорі старозавітних обкладинок — Сократ, Спіноза, Сковорода... Ви — мудрі, ви — безсмертні, навчіть слова розради!

А вітер котить хмару за вікном. І в про-
світі — засніжене кладовище. А може, тільки
білий вечірній морок? І в піску — жовті чере-
пи з більмами незрячих очей, порох вічності...
І я, хлопчик з широко розкритими очима, я, ваш
учень, Григорію Савичу, віч-на-віч з могилами,
з таїною буття і смерті...

А ви віддалік тихо награєте на сопілці. Там,
де німіє слово — може, калинова відшукає
ключі?..

3

Вітер роздер хмару. Лагідний промінь упав
скісно на руки неньки і, мабуть, звучить голо-
сом сопілки.

— Світло...— тішиться мати. Промінь ви-
дається їй весняним. Хоч іще дихає зима, іще
спить земля, котру вергала мати весь свій і вік,
бо ж треба, бо вдова, бо діти...

79

І вже не Час — а сонячна ріка біжить по
стіні. І не хмара, а сивий-сивий Бог нахиляєть-
ся до вмираючої:

— Кому била поклони?

— Землі-матінці...

— Уклонись мені, і я поведу тебе в світлі
оселі, бо я — Бог!

— Уклонюсь землі-матінці, бо стану част-
кою її, всемогутньої...

Вітер роздер хмару. І гнуться тополі, і стежка біжить у світ — на люди, аби розвіяти скорботу.

А промінь на шибці пахне теплом — як неньчині руки... І десь іще під снігом та грудка, що першою впаде на домовину, і соснова дошка для неї — іще пахне смолистою корою і життям.

А білу хмару крає вітер.

1953 р. Гулаг

Облава

Я виріс у старих борах,
Та не казок дитячий страх
Запав у душу... Грали роги
Мисливським покликом тривоги,
І крався присмерк на вітрах.

Облава!.. Гасли промінці
В траві. У стомленій руці
Рушниця важчала. Та крові
Так прагли хори гончаків,
Що не спинялись мисливці.

А вовк — стомивсь. Він був старий,
Та мудрий...

81

Враз, мов чорторий,
Із яру виринув. І — зlobні
Пси й люди вслід.
В тій ворохобні
Чийсь відчайдушний окрик:

«Би-ий!..»

Ударив постріл... Між лісів
Відлуння впало. Вовк осів.
Нагінці збіглися без мови,
Бо смерть тут вирвалася на лови
У машкарі сторотих псів...

Вовк тужно глянув в небеса.
Страшна була його яса!..
В якімсь спокої — що та рана —
Дививсь... Нагледів отамана,
Напруживсь — і рвонувсь на пса!..

Одним поривом. То дарма,
Що в серці вже й биття нема,—
Звіриним, смертним, чорним шалом,
Залізним горло стис оскалом,
І вже обох покрила тьма...

Я виріс... О старі бори!
В кулак ту істину збери.
Як світ померкне в крутоверті,
Не дайся злобному.

І в смерті
У горло впийся — і помри...

Дубограй

Є на світі дивокрай —
Він не десь, за синім морем,
Полустанок Дубограй
Із самотнім семафором.
Як спახне він зеленцем —
З-під коліс аж крешуть гони,
Потім довго за Дінцем
Пересвічує вагони.
Розкидає до калюж —
В суміш куряви та свисту —
Вересневе майво руж
Чи жарини падолисту.
Та ще матері моїй —
Теплих весен вістівниця —
Аж до шибок іскор рій
Сипле й сипле залізниця...
І нема там інших див,
Крім гудків та семафору,
Окрім щастя, що бродив
Там хлоп'ям у давню пору.
Слухав крики вороння,
Як замає вість осіння,
Осідлавши, мов коня,
Добрий корч соняшничиння...
А коли на поїздах
Прокурить зима курою —
Як манив співучий шлях
Недитячою жагою!

О, весь світ — із краю в край —
Ти об'їдь, а за роками
Все одно в твій Дубограй
Ти повернеш — хоч думками?
З половицьких літ полин
Там шумів, де криця грає...
Край той в кожного один,
І дорожчого — немає.
Бо ж не пахли так піде
Черепашки синім морем,
Бо — мов досі — мати жде
Під безжурним семафором...
Так би й кинувся в прозор,
В світ, що вік не пересниться,
Та розвісив семафор
Заборону — багряницю.
Пересвічує мені
Всі літа, немов состави...
А в казковій стороні
Поїздами пахнуть трави.

1954 р.

Під темним деревом

Під темним деревом, за містом,
Спинивсь я — і збагнув на мить:
Прикинувся осіннім листом
Мій пізній сум та її шелестить
Під темним деревом,
За містом...

*

Осипавсь клен на грудня межі.
Він з болем (це примітив я)
На власній топчеться одежі,
Мов перед розстрілом хлоп'я...

85

*

Деревце прижовкло,
деревце примовкло,
деревце заскорбилося...

* * *

А він же був — той ранній ранок
На теплій маминій землі,
Де паслись коні, ляскав праник
І млосно пахли коноплі...

Де зорі падали у полі
До нас — хлоп'ят-заводяк,
І наші дні гортав поволі
Крильми дубовими вітряк.

До вас, Грядущі

Не бійся смерті, ти будеш у рідній землі,
і вона тебе огорне тепло, як мати...

Л. Феєрбах

Задума вересневих вечорів....
Коли скрадливі, непрозорі тіні
За чорні обеліски стовбурів
Чіпляючись, не тануть у долині.

Коли яри, мов повінь, обійма
З лискучою рососою охолода,
І між отав, де снилась вже й зима,
Лякливий шум, як перед тлінню згода.

Пора згасань... Вона болить мені.
Хоч знаю я, що плід наливсь і вистиг —
І мусить впасти. Знаю: в борозні
Ляга зерно для інших жнив пашистих.

87

Але в степах така жарінь заграв.
Мов на землі не гасне горно літа.
І вже мені моїх замало справ —
Незнаним, вашим світом хочу жити.

Так хочу я озватись на землі.
Хоч краплею дощу — без супокою.
Хоч гілкою в веснянім тім теплі.
Де ви, Грядущі, з радістю людською.

З найперших віршів

Скільки співу над рікою,
Материнки, перегрому!..
Я не знав весни такої
У переліску малому.

Явори, як сині мітли,
Вітровій метуть з діброви,
І горить яскравим світлом
Листя точене дубове.

А на нього роси впали,
Наче срібні намистинки.
І — як здавна — закували
В далині зозулі дзвінко.

І здалось — в цвіту і блиску
Над співучою землею —
То озвались в переліску
Весни юності моєї.

Ніби б'ють у дальні дзвони,
Десь відлунює кування.
Душу знов бере полоном
Змалку знане віщування.

Вірю: будуть дні квітчасті!
Це ж зозулі й прилітали
Повернути роки щастя,
Що в дитинстві накували.

* * *

За мною засмутилась хата,
Ласкава просинь степова.
Там на причілку снів багато
Заколисала сон-трава.

За перевалами планети,
Де моря Білого поріг.
Моїх начал живі прикмети
Хіба ж би я забути міг?

Як у степу заграє жито —
Шум золотий пливе, як сон...
Його не в силі заглушити
Свист всіх дротів заборонзон!

89

Я повернусь! Конвой, багнети —
Їх маячня мені чужа.
За перевалами планети
У комишах хлюпоче Мжа.

У рясці бавляться качата.
Матуся й кладка ждуть удвох...
А дріт — лиш заспів, лиш початок.
Ще скаже Бог — про епілог.

1956 р., Каєркан

Робота

В кулаках у нього криці
Вся стотонна вагота.
Про державні таємниці
Він, звірючи, пита.
        Важко, з поглядом похмурим
        Знов береться до пера —
        До розстріляних під муром
І цього б додати пора.
Але ж дядько тільки морди
В коней вивчив, як не є.
І лютує слідчий: — Бовдур!..—
І в обличчя дядька б'є.
        Вже давно б подався до неба
        Сірий телепень... Та от —
        Протокол по формі треба,
        А селюк оцей, як дот.
Да! При трудному він ділі:
Треба ж витворить сповна
З цього конюха з артілі
Терориста й шпигуна.

Вирок

Твоє благополуччя —
    пристанище нікчем!
Дарма трясеш з трибуни
    державним перначем.
Примхлива нищих доля —
    покотишся м'ячем.
Про тебе навіть згадку
    на друзки посічем!

* * *

Змовкає контрабас джмеля,
Як повінь, наростає тиша.
І звільна остига земля,
І у перелісках світліша.
На вересневий камертон
Настроюються скрипки вітру.
А день вбира в яскравий тон
Примглілу степову палітру.
А день на рунь озимини
Веде останню хмарку літа...
І дивним наспівом струни
Душа і збуджена, й зігріта.
І вже я відчуваю світ
Усім єством — в найменшій тоні
Тонкий і чистий сонця слід,
І міць живуца в кожній гроні.
О світе мудрий! Що ж бо ти?
Не галасливість голих гасел —
Полинна свіжість гіркоти
І павутинки з-понад прясел;
Бентежна усмішка з-під вій,
Коли дівча іде з роботи,
І рунь до сонця: — Обігрій! —
Коли зима стоїть навпроти.

* * *

...А як осінь із Полісся
Попливе Дніпром,
Вийду сам я на узлісся,
Де застиг пором.
Там — у плавнях верболозу,
В смутку верховіть —
«Гей! Подайте перевозу!» —
Перегук стоїть.

Я ж постою — і не крикну.
Осінь відпливла...
Спить поромник, в мряці вікна,
І в борах імла.
Спить дочка його, і коси
Нижуться в пільму...
Гей, подайте перевозу
Горю мойому!

93

Щоб майнула навздогінці
Темна тінь човна,
Щоб у літній жар-косинці,
Ніжна і ставна,
Ти не хвилю доплеснула —
Ласку донесла,
Зірку осені струснула
Із свого весла.

* * *

В газетах не писали, і оркестри
Із реквіємом їй не прибули,—
В останню путь її, мов рідні сестри,
Тополі тихим шумом провели.

Її малу могилу — без граніту,
У затінку залізного хреста —
Укрила, мов ховаючи од світу.
Трава весняна, тепла та густа.

Земля лягла їй на ласкаві руки,
А смутні очі пойняла пільма.
Зате, коли приходили онуки,
Травою гомоніла з усіма.

Її тривог вже нікому й згадати,
У кожного турботи немалі...
Але святе її імення — Мати —
Живе
як найдорожче на землі.

* * *

В той день весняні набіжні дощі
Травою пахли в краї лісовому.
А я, мов вітер, розхилив кущі —
Ішов у світ прозоріні й огрому.

Я вперше чув — високу і дзвінку —
Нечутну всім розмову в верховітті.
І, може, раз єдиний на віку
Щасливим був, як ще ніхто у світі.

В мій чуб вплелася росяна трава,
Світ відчувавсь так дивовижно й зримо.
Я весь той день повторював слова,
Що вперше владно увійшли у рими.

95

І жив я з ними просто, як умів,
І пив їх свіжість — терпко-незнайому.
Травневий вітер їх заповонив,
І трави пахли — в краї лісовому.

* * *

Постривай! Не ховайся в кущі...
А вона, мов з клубочка, мерщій
Покрутилась за терном...

О стежко,

Літа пізнього жовта мережко!
Це ж у тебе над теплим плечем
Покотило з небес обручем
Сонця згаслого бронзове коло,
Прив'ялило траву наоколо...

Постривай! В майві жовтих одеж
Ти й літа мої, стежко, береш,
Все мотаєш на мудрий клубочок
День короткий і довгий годочок,
Все біжиш за осінню траву,
Все грозиш: от візьму й обірву...

Обірву я твій вік,
Як не будеш спішити,
Зупиню я потік,
Що ліниво біжить.
Нам же вдвох, зрозумій,
Нам — за обрій
При годині лихій
І при добрій.

Свідрига і Мідрига

Із Болеслава Лесьмяна (Польща)

То не коні копитами б'ють землю до лиха,
То танцюють два п'янички — Свідрига
й Мідрига.

І не стукають так люто ціпи над токами,
Як ті в луки б'ють ногами, гірш ніж кулаками!..

Захопила їх на сонці Полудниця-знада,
І Свідризі, і Мідризі, і сонцеві рада.

Заглядала в очі хтиво, як до корму бидло:
«Хто мене перетанцює — на одну обидва?»

97

«Ти моя,— Свідрига каже,— не віддам другому».
А Мідрига кулак сучить: «Мені — чи нікому!»

Той її за руку тягне, а той рве за другу:
«Мусиш нам, скупа, настачить обом серед лугу!»

А вона їм просто в губи без віддиху диха,
А вона їм просто в вічі сміється без сміху.

І роздвоїлась, лукава, розщепилась жваво
На дві дівки — на дві сестри, на ліву й на праву.

«Досить тіла двоїстого маєм тут, де трави.
Танцюй з нами, Полуднице, поки день
яскравий!»

Одна дівка, ніг чотири — додають охоти!
Хай напоять нас до краю твої соромоти!»

Наструнчилися до танцю, так немов до бою,
Додаючи квітам шуму, лукам — неспокою.

Тож Свідрига в танці зліва, а Мідрига справа,
В того пил каблук збиває, а в того — халява.

Викрутасом, вихилясом — виверт із підскоком,
Витоптали чебрець, м'яту, житняк із осотом.

Той верещить: «Конай живцем!», а той:
«Знайдем раду!»
Танцювали до задухи — били до упаду!

Аж почули, що дівчина вже й життя втрачає,
Одночасно в двох постатях — впала, умирає.

98

«Поховаймо тее тіло, не дуже спокійне,
А подвоєне у танці і в смерті подвійне.

Поховаймо на цвинтарі, де клен виріс криво,
Одну змовимо молитву — за праву й за ліву».

У двох трунах поховали, та в гробі одному,
А вже луна іде з землі — в танці труни в ньому!

Танцюй тіло вгодоване — сите та гуляще,
Раз-враз в танці являючи незакриту пащу.

Скачуть, скачуть і вирують — дошка дзвонить
в дошку,
Із вивертом, із підскоком — не тихо
й не трошки!

Притча про долю

На пишному троні замислився Шах —
Про війни, про славу гадає...
Враз скрипнули двері, в очах його жах —
До палацу Візир вбігає.
Вбіга, мов убивець його доганя...
— Що Візиру треба? — Той каже: — Коня!..

Ох, долі людської хистка круговерть —
Хай дні нам пробудуть щасливі!
На лаві в саду зараз бачив я Смерть —
На мене як гляне у гніві!..
Та тільки дарма! Буду жити до схочу —
Коня! У далеку я Кафу помчу..

100

Замислившись, Шах тихо вийшов у сад.
Страх Візира дивом здається...
Він бачить на лаві, де мирт край оград,
Сидить грізна Смерть — і сміється!..
І мовив їй Шах: — Як тебе нам збагнуть?
До підданих наших пощо твоя лють?..

— Та як же не гніватись тут, зрозумій,—
Відказує Смерть і регоче,—
Так можна і присуд затримати мій:
Той Візир товчеться дні й ночі
Отут, у столиці, шукаючи втіх,
А значиться в Кафі — по списках моїх!..

Фрагменти

Із Персі Біші Шеллі (Англія)

1

...Дух Мільтона з'явивсь мені нараз.
І, з дерева життя ізнявши ліру,
Він громом співу віщого потряс
Людців із їх презирством до людей,
І трони закривавлені і тюрми,
Фортеці і святині вікові...

2

Британці, гірка вам приречена доля:
Ви жниво зібрали не з власного поля,
Ви одіж зіткали — для ваших тиранів,
Самі ж у журбі від холодних туманів.
Ви, наче боги, все добро віддали
Неробам, щоб їхні нащадки жили...

101

3

Сумує птиця, бо осінній світ
На чужину — у вирій зве її,
І холод прокрадається між віт,
І застигають сині ручаї.

В полях травинки не знайти живих,
Ліси завмерли прозірно — ясні...
І лиш в осінніх далях степових
Тривожить тишу колесо в млині.

4

Ні, не буди змію в путі своїй —
Вона її, напевно, і не знає...
Дозволь їй, сонній, в тишині нічній
Повзти в траві, що росами палає.
Вона повзе так тихо, що й бджола
Її не чує в вулику німому,
Ні комашинка, що нічліг знайшла
У пелюстках — притулку голубому,
Ані проміння, що мигтить в траві
І ллється у дзвіночки лісові...

5

102

Навіщо бути мені царем? Доволі,
Що від кохання в серці досить болі!
Мене страхає влади височінь,
Круті стежки від неї — йдуть у тлінь,
Бо доля там, неначе листя, з крон,
Змете царя і пилом вкриє трон...

І все ж, коли б царем я бути міг,
Я б від турбот людські серця беріг,
Отару пасли ми б на схилах гір
І пломеніло вогнище до зір...

6

В глибинь лісів іди за мною,
Тебе я ніжно пригорну
І сам зіллюся із тобою,
Як ліс і гори, в тінь одну.

Фіалка в вітру там питає
Про сни далекої зими.
Зітхає — як їй бути — не знає
З такими чулими, як ми...

7

Давно співуча не бринить струна,
Але в душі відлунює вона.
Давно фіалка в лісі відцвіла,
Та ніжний запах пам'ять зберегла.

Як про весну опалі пелюстки
Тобі дарують спомини — думки,
Так мого серця болі і тепло —
Тобі бентежне слово зберегло.

8

Ні, я в житті найтяжче відшукав.
Хоча і знав, що є людці-злочинці,
Що є підступність...

103

Я і не жадав
Прожити з супокоем наодинці.

Та я вжахнувся, коли в душі лихій
Побачив зло — без цяточки сумління!
І вже, прикрившись панциром терпіння,
Пішов у світ,
як ратник йде на бій.

Світові мандрівці

Скажи, зірнице племінна,
Чий лет вогнистий — далина,
В яких печерах тьми без дна
Загубиш крила ти тепер?

Ти, місяцю, скажи мені —
Вигнанцю в темній вишині,
В які безодні ти нічні
Поплив за спокоєм тепер?

Ти, в і тре стомлений, скажи,
Як пілігрим в краї чужі —
Між хвиль чи в травах на межі
В таємнім сховку ти завмер?

Свічі на зажур-могилу

1

Біля стежини поскороджено,
Дощем подзьобані грядки.
І віє од кущів смородини
Осіннім запахом терпким.

А ти, задумавшись, утомлена,
Обперлась тихо на граблі —
Літами чи трудом ізломлена.
Схилилась важко до землі.

Проїдається з тобою літо
І кукурудзу розкриля...
І двоє найрідніших в світі:
Ти, посивіла. — і земля.

105

2

Згасає день. Уже на видноколі
Краєчки хмар од заходу багрові.
Моя матуся візьме дрібку солі
Та хліба шмат і понесе корові.

Задзвонить тонко молоко в дійниці,
Запахне травами і чимсь казковим...
І оживуть всі давні таємниці,
Яких не можна передати й словом..

Реприза в іншій тональності

Над інфернальністю нашого існування, падіння, а то й озвіріння — сонячний спомин як сон. Старезні тополі, наче з гетьманщини, в палахкотінні вечірніх променів і кружляючого листя — за школою, за часом. Матуся читає вголос, збентежена красою заходу:

Минають дні, минає літо,
Пожовкле листя шелестить...

А потім легко переходить на іншу мову:

Осень, осыпается бедный, грустный сад,
Листья пожелтые по ветру летят...

107

Вона знає багато віршів і читає, набираючи в руки ще не остиглого, зігрітого сонцем падолисту...

І враз — налітає вихор, закручує стовпом скалки, бризки променів і листя, маму і мене. Я злякано хапаюсь за її руку — здається, вітрокрут і її кине: в безвість... А вона сміється: — Не бійся!

То ж вітер...

.....

Не бійся! То ж тільки вітер...

Сказав пророк

Із Расула Гамзатова

Сказав пророк: Нема богів — крім Бога.
Кажу: Немає мами — опріч мами!..
Ніхто мене не стріне край порога,
Де сходяться стежини під вітрами.

Ввійду й побачу відра. З ними в горах
Ходила моя матінка по воду..
Лічила ночі, чорні, ніби порох,
І білі дні, що сяяли зі сходу.

108

Хто полум'я в старій розпалить печі,
Щоб обігрівсь я взимку, по дорозі?
І хто, ждучи мене в грозовий вечір,
Помолиться за мене у тривозі?..

Я взяв Коран — письма він золотого,
Схилялись грізні перед ним імами*
Нема,— рече він,— бога — окрім Бога.
Нема,— кажу я,— мами — опріч мами.

---

* Імами — воєначальники у народів Сходу.

Фрагменти

1

Не збожеволів я і не осліп —
Чого ж мені? Та мрія єсть єдина:
Коли б на світі став дешевшим хліб
І щоб була дорожчою людина.

2

Життя — це млин. І перемелять жорна
В своїм безсонні — і літа, і дні...
Рухливість жорен іще більш проворна,
Чим менше стало борошна в млині.

109

3

Коли травневий дощ пряде тенета —
На луках яро родиться трава...
Коли сльоза горить в очах поета —
Найлюдяніші родяться слова.

Дві краплі

Із Збігневa Герберта (Польща)

Ліси палали —
а вони
на шиях слітали руки
як букети троянд

люди втікали до схрону —
він казав що вона має волосся
в якому захист

вкриті одним покривалом
шепотіли слова безсоромні
літанію закоханих

110

Коли дуже було зле
тішились очі в очі
і заплющували їх міцно

так міцно що не відчували вогню
який дістався до вій

до кінця були мужніми
до кінця були вірними
до кінця були схожими
як дві краплі
затримані на краю обличчя

Ямби

*Напевне, й стежечку згубили ви
В мою осельню...
Щонайглибші плеса
Водою сповнено.
За дні оці — рови
Такі покопано.
І загубились весла...*

Я скільки слів тих травам вибрав
У звичних руслах ритму й рим.
Час і мені гнuzдять верлібра —
Вже як космічний пілігрим!
Бо що — той ямб?

Крик атавізму,

Святої простоти покров,
Де крізь кібернетичну призму
Наш вік визорує?!

Агов,

Мій Віку, зболений до крику, —
Там — як напалм, там — чересло...
Що суть в тобі, Двадцятий віку, —
Меч, камертон, тверде число?
Колиску маєш ти чи плаху —
Той атомний, ядерний грім?
В людських очах ще більма жаху
Перед розщепленням твоїм...
Як змити жах? Як зло стриножить?
Як взяти смерть на абордаж?
І чи не марне — рими множить,
Бо й ямб — музейний камуфляж?..
Перегортає Вік сторінку
Транспозиційних тих енграм.

А десь у горах, на зарінку,
Так пахне м'ята вівчарам.
Десь птаха жебонить — колібрі,
Саванна синь пливе до дамб...
Як світ цей умістить в верлібрі,
Коли він проситься у ямб?!

Світ — первозданний до цятини,
Що в тонах, ритмах був і є,
Світ, що із добрих рук людини
Живим, як трепет, постає.
Складний —

і в складності тій суцільній,

О світе вічний,— напливи.
Немов цілющий, запахуций
Із степу гострий дух трави,
Щоб навіть тим, що атом мітять,
До щему ти озвався в душі...
І хай нам рими ясно світять,
Мов по роботі —

лемеші!

Зміст

	Ода творчій мислі	3
	Анатолій Стожук. Довічність віри й слова	5
	«Так дивно в соснах вітер коLOBродив...»	23
	Перший	24
	Читаючи Сквороду	25
	В борах вечірніх	26
	Притча про вогонь	28
	Притча про вірність	29
	Поки не вдарив час	31
	Народна балада	33
	Мати, що сидить в огороді. <i>Із Тадеуша Слив'яка</i> (Польща)	35
114	Майже ода	36
	Світ у сльозі	
	1. «Коли не по скарби багаті...»	38
	2. «Ви бачили мою маму? Он в одезині подертій...»	39
	3. «Не мала хати, ні добра... нічого...»	41
	Вужине	42
	Люденя	43
	Монета	44
	Шпали	45
	Казка про перо	46
	Марія	47
	«Тоді рудів сніжок, і паровози...»	48
	Останній монолог Куліша	49
	Закон богині Вести	51
	Притча про найцінніше	52
	Притча про славу	
	1. «У граді Багдаді, де править Халіф...»	54

2. «Минає усе в цьому світі старім...»	54
3. «До граду Багдаду прибув караван...»	55
«Вивели з хати... Ой, не вернись!..»	56
«Не ридай мене, мати...»	57
Фрагмент. З <i>Ернеста Бриля (Польща)</i>	58
Циганка	59
«Колись журба моя мала...»	61
«Коли в остуджених садах...»	62
Вечірне	63
Доля	64
Син	65
Народження слова	66
«Вечірній дощ дуднів у лопушинні...»	67
Бастилія	68
«Таке собі було миршаве...»	69
Весна. <i>Із Болеслава Лесьмяна (Польща)</i>	70
«Вже розклювали птахи...»	72
Хлоп'я	73
«А на межі перецвітало літо...»	74
Святогори	76
Поведу тебе в світлі оселі..	
<i>(З поезій в прозі)</i>	78
Облава	81
Дубограй	83
Під темним деревом	85
«А він же був — той ранній ранок...»	86
До вас, Грядущі	87
З найперших віршів	88
«За мною засмутилась хата...»	89
Робота	90
Вирок	91
«Змовкає контрабас джмеля...»	92
«...А як осінь із Полісся...»	93
«В газетах не писали, і оркестри...»	94
«В той день весняні набіжні дощі...»	95
«Постривай! Не ховайся в кущі...»	96
Свідрига і Мідрига. <i>Із Болеслава Лесьмяна</i>	
<i>(Польща)</i>	97
Притча про долю	100

	Фрагменти. <i>Із Персі Біші Шеллі (Англія)</i>	
	1. «...Дух Мільтона з'явивсь мені нараз...» . . .	101
	2. «Британці, гірка вам приречена доля...» . . .	101
	3. «Сумує птиця, бо осінній світ...»	101
	4. «Ні, не буди змію в путі своїй...».	102
	5. «Навіщо будь мені царем? Доволі...»	102
	6. «В глибінь лісів іди за мною...»	102
	7. «Давно співуча не бринить струна...»	103
	8. «Ні, я в житті найтяжче відшукав...».	103
	Світові мандрівці	104
	Свічі на зажур-могилу	
	1. «Біля стежини поскороджено...»	105
	2. «Згасає день. Уже на видноколі...»	105
	3. «На крильцях бджіл медовий запах літа...».	106
	4. «Коли понесли твою просту труну...»	106
	Реприза в іншій тональності	107
	Сказав пророк. <i>Із Расула Гамзатова</i>	108
	Фрагменти	
	1. «Не збожеволів я і не осліп...»	109
116	2. «Життя — це млин. І перемелять жорна...»	109
	3. «Коли травневий дощ пряде тенета...»	109
	Дві краплі. <i>Із Збігнева Герберта (Польща)</i>	110
	В музеї. <i>Із Євгена Винокурова</i>	111
	Ямби	112

Літературно-художнє видання

БОРОВИЙ
Василь Іванович

ЧЕРВОНЕ СОНЦЕ
КАЄРКАНА

Лірика

Технічний редактор: *Є. В. Онишко*

Підписано до друку 29.06.14. Формат 84x108/32.
Папір офсетний. Гарнітура Minion Pro. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 7,38. Наклад 100 прим. Зам. № 14-96.

Видання і друк ТОВ «Майдан»
61002, Харків, вул. Чернишевська, 59
Тел.: (057) 700-37-30
E-mail: maydan.stozhuk@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1002 від 31.07.2002 р.